

પ્રશ્ન 1, ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (1) એવું ક્ષેત્ર જ્યાં પ્રાણીઓ પોતાના કુદરતી નિવાસમાં સુરક્ષિત હોય છે, તને વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય કહેવાય છે.
- (2) કોઈ નિશ્ચિત સ્થાને જોવા મળતી જતિને સ્થાનિક જતિ કહે છે.
- (3) પ્રવાસી પક્ષીઓ દૂરના વિસ્તારોમાંથી વાતાવરણીય પરિવર્તનના કારણે ઊડીને આવે છે.

પ્રશ્ન 2. નીચેનાનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો :

(1) વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય અને જૈવાવરણ આરક્ષિત વિસ્તાર

ઉત્તર :

વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય

1. વન્ય પ્રાણીઓને તેમના કુદરતી નિવાસમાં સુરક્ષિત અને સંરક્ષિત રાખવા માટેના વિસ્તારને વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય કહે છે.

જૈવાવરણ આરક્ષિત વિસ્તાર

1. જે-તે ક્ષેત્રની જૈવવિવિધતા અને સંસ્કૃતિને જાળવી રાખવામાં સહાયક વિસ્તારને જૈવાવરણ આરક્ષિત વિસ્તાર કહે છે.

2. તેમાં પ્રાણીને પકડવા કે
તેમના શિકાર પર પ્રતિબંધ
હોય છે.

2. તેમાં અન્ય ઘણાં અભયારણ્ય
અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
સમાવેલાં હોય છે.

(2) પ્રાણીસંગ્રહાલય અને વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય

ઉત્તર :

પ્રાણીસંગ્રહાલય

1. તેમાં પ્રાણીઓને બંધનાવસ્થામાં રાખવામાં આવે છે.
2. તેમાં કુદરતી વસવાટની સમકક્ષ કૃત્રિમ વસવાટ પૂરા પાડવામાં આવે છે.

વન્ય પ્રાણી અભયારણ્ય

1. તેમાં પ્રાણીઓ મુક્ત છૂટાં હોય છે.
2. તે કુદરતી વસવાટ છે.

3. તેમાં પ્રાણીઓના રક્ષણા, ખોરાક,
આરોગ્ય વગેરેની કાળજી
રાખવામાં આવે છે.

3. તેમાં મુખ્યત્વે રક્ષણાનો ઉદ્દેશ
હોવાથી પ્રાણીઓને નુકસાન થાય
તેવી બધી પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ
હોય છે.

(3) નાશ:પ્રાય જાતિ અને લુપ્ત જાતિ

ઉત્તર :

નાશ:પ્રાય જાતિ

1. નિર્ધારિત સંખ્યાથી ઓછી સંખ્યા ધરાવતી જાતિને નાશ:પ્રાય જાતિ કહે છે.
2. સંરક્ષણ ઉપાયો જેવા કે અભયારણ્યો, રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો, આરક્ષિત યોજનાઓ વડે તેમને બચાવી શકાય છે.

લુપ્ત જાતિ

1. પૃથ્વી પર અસ્તિત્વ ગુમાવી ચૂકેલી જાતિને લુપ્ત જાતિ કહે છે.
2. લુપ્ત જાતિઓ પુનઃજીવિત કરી શકાતી નથી.

3. વાધ, સિંહ, હાથી, જંગલી બેંસ,
સાબર નાશઃપ્રાય જાતિઓ છે.

3. ડાયનોસોર લુખ્ત જાતિ છે.

(4) વનસ્પતિ સૃષ્ટિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિ

ઉત્તર :

વનસ્પતિ સૃષ્ટિ

1. પૃથ્વી પરની હરિયાળી વનસ્પતિ સૃષ્ટિને કારણે છે.
2. જૈ-તે વિસ્તારની વનસ્પતિઓને તે વિસ્તારની વનસ્પતિ સૃષ્ટિ કહે છે.

પ્રાણીસૃષ્ટિ

1. પ્રાણીસૃષ્ટિના મોટા ભાગનાં પ્રાણીઓ ખોરાક માટે વનસ્પતિ પર સીધાં આધારિત છે.
2. જૈ-તે વિસ્તારનાં પ્રાણીઓને તે વિસ્તારની પ્રાણીસૃષ્ટિ કહે છે.

3. વનસ્પતિ સૃષ્ટિના સભ્યો પ્રકાશ-
સંશ્લેષણ કિયામાં વાતાવરણમાંથી
કાર્બન ડાયોક્સાઇડનું શોષણ કરે છે.

4. સાલ, સાગ, આંબો, જાંબુ વગેરે
વનસ્પતિ સૃષ્ટિ છે.

3. પ્રાણીસૃષ્ટિના સભ્યો પ્રકાશસંશ્લેષણ
કરી શકતા નથી. તેથી કાર્બન
ડાયોક્સાઇડનું શોષણ કરતા નથી.

4. ચિંકારા, ચિતલ, નીલગાય, દીપડો,
વગેરે પ્રાણીસૃષ્ટિ છે.

પ્રશ્ન 3. નીચે આપેલા મુદ્દા પર વનનાબૂદીની અસરો જણાવો

(1) વન્ય પ્રાણીઓ :

વનનાબૂદીને કારણે વન્ય પ્રાણીઓના કુદરતી નિવાસ નષ્ટ થાય છે. વન્ય પ્રાણી જાતિની સંખ્યામાં ઘટાડો થાય છે. ઘણાં વન્ય પ્રાણીઓ નાશ:પ્રાય જાતિ બને છે અને ઘણી જાતિઓ લુપ્ત થાય છે.

(2) પર્યાવરણ :

વનનાબૂદીથી પર્યાવરણીય સંતુલન ખોરવાય છે. વાતાવરણમાં કાર્બન ડાયોક્સાઇડનું પ્રમાણ વધે છે. પરિણામે જ્લોબલ વોર્મિંગ અને પ્રદૂષણ થાય છે. જલચકનું સંતુલન બગડે છે, વરસાદમાં ઘટાડો થાય છે. ભૂમિનું ધોવાણ છે. ભૂમિની ફળદુપતા ઘટે છે.

(3) ગામડાંઓ :

ગામડાંઓ જુંગલોની સાથે નજીકથી સંકળાયેલાં હોય છે, વનનાબૂદીથી વન્ય પ્રાણીઓ નજીકના ગામડામાં આવી જતાં પાલતુ પ્રાણીઓ અને મનુષ્યો માટે ભય સર્જાય છે. મનુષ્યો સ્વબચાવ માટે વન્ય પ્રાણીઓનો શિકાર કરે છે. ગ્રામ્ય વિસ્તારની વ્યક્તિઓને બળતણા, ફળ, લાકડાં મળતાં નથી. વરસાદમાં ઘટાડો થાય છે.

(4) શહેર :

વનનાબૂદીની શહેર પર સીધી અસર થતી નથી. પરંતુ પર્યાવરણના ફેરફારથી વધુ ગરમ ઊંઘો, વરસાદની અનિયમિતતા, દુષ્કાળ કે પૂરની સ્થિતિ શહેરને પણ અસર કરે છે.

(5) પૃથ્વી :

વનનાબૂદીથી પૃથ્વીની ફળકુપ ભૂમિ રણમાં ફેરવાય છે. પૃથ્વીના તાપમાનમાં વધારો થાય છે. આબોહવામાં બદલાવ, ભૂગલીય જળનાં સ્તર ઊંડાં ઉત્તરતાં જાય છે.

(6) આવનારી પેઢી :

વનનાબૂદીથી આવનારી પેઢીને શુદ્ધ હવા અને પાણી મળી શકશે નહીં. તેમને સ્વચ્છ અને હરિયાળું પર્યાવરણ મળશે નહીં.

પ્રશ્ન 4. શું થશે જો ...

(1) આપણે વૃક્ષો કાપતાં રહીશું તો ...

ઉત્તર :

- (1) પર્યાવરણીય સંતુલન જોખમાશે.
- (2) પૃથ્વીના તાપમાન અને પ્રદૂષણના સ્તરમાં વધારો થશે.
- (3) ઘણાં વન્ય પ્રાણીઓના નિવાસ ખોરવાશે.
- (4) પૂર અને દુષ્કાળ જેવી કુદરતી આકાશોની સંભાવના વધશે.
- (5) વરસાએ અને ભૂમિની ફળદ્વારા ઘટાડો થશે.

(2) કોઈ પ્રાણીનું નિવાસસ્થાન ગુમાવાય / નાશ પામે તો ...

ઉત્તર :

(1) પ્રાણી અસુરક્ષિત થઈ જાય.

(2) તેની સંખ્યામાં ઘટાડો થતાં નાશ:પ્રાય બની શકે.

(3) ભૂમિનું ઉપલું પડ અનાવરિત થઈ જાય તો ...

ઉત્તર :

(1) ભૂમિમાં સેન્દ્રિય પદાર્થોનો ઘટાડો થઈ જાય.

(2) ભૂમિની ફળદુપતામાં ઘટાડો થતો જાય.

(3) ફળદુપ ભૂમિ રણમાં ફેરવાતી જાય.

પ્રશ્ન 5. ટૂંકમાં ઉત્તર આપો :

(1) આપણે જૈવવિવિધતાનું સંરક્ષણ શા માટે કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર :

આપણે જૈવવિવિધતાનું સંરક્ષણ

(1) સજીવ જાતિઓને લુપ્ત થતી અટકાવવા

(2) નિવસનતંત્રની આહારશૃંખલા અને આહારજાળ જગતી રાખવા

માટે કરવું જોઈએ.

(2) સુરક્ષિત જંગલો પણ વન્ય પ્રાણીઓ માટે સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત નથી.
શા કારણે?

ઉત્તર :

સુરક્ષિત જંગલો પણ વન્ય પ્રાણીઓ માટે સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત નથી.
કારણ કે જેગલોની આસપાસ રહેતા લોકો તેનો અતિ ઉપયોગ કરીને નષ્ટ કરી
દે છે.

(3) કેટલાક આદિવાસીઓ જંગલ પર આધારિત છે. કઈ રીતે?

ઉત્તર :

કેટલાક આદિવાસીઓ તેમના વસવાટ, ઘોરાક, બળતણ, કપડાં અને અન્ય જરૂરિયાતો માટે જંગલ પર આધારિત છે.

(4) વનનાભૂદીનાં કારણો અને અસરો કઈ છે?

ઉત્તર :

વનનાભૂદીનાં કારણો :

(1) ઘેતીવાડી માટે જમીનની જરૂરિયાત

(2) રહેઠાણ અને કારખાનાઓ માટે જમીનની જરૂરિયાત

(3) બળતણ અને ફર્નિચર માટે લાકડાનો અમર્યાદિત ઉપયોગ.

વનનાભૂદીની અસરો :

(1) વાતાવરણમાં કાર્ਬન ડાયોક્સાઇડનો વધારો

(2) પૃથ્વીના તાપમાન અને પ્રદૂષણમાં વધારો

(3) વરસાદ અને ભૂમિ ફળદુપતામાં ઘટાડો.

(5) રેડ ડેટા બુક એટલે શું?

ઉત્તર :

રેડ ડેટા બુક એટલે નાશ:પ્રાય જાતિઓનો રેકોર્ડ રાખતી બુક.

(6) સ્થળાંતરણ શબ્દથી તમે શું સમજયા?

ઉત્તર :

સ્થળાંતરણ :

કેટલીક પક્ષી જાતિઓ પ્રત્યેક વર્ષે તેમના મૂળ નિવાસમાં વાતાવરણીય બદલાવને કારણે અન્ય અનુકૂળ વસવાટમાં ઉડી જાય છે. ઠંડી સામે બચવા અને હીંડાં મૂકવા માટે પક્ષીઓ સ્થળાંતર કરે છે.

પ્રશ્ન 6. કારખાનાંઓ અને રહેઠણાની સતત વધતી માંગના કારણે જંગલ
અવિરતપણે કપાઈ રહ્યાં છે. શું આ પરિયોજનાઓ માટે વૃક્ષો કાપવાં યોગ્ય
છે? આ બાબત પર ચર્ચા કરો તથા એક ટ્રેકો અહેવાલ તૈયાર કરો.

ઉત્તર :

ના, કોઈ પણ પરિયોજનાઓ માટે અવિરતપણે વૃક્ષો કાપવાં યોગ્ય નથી,
આપણે ફક્ત વૃક્ષો કાપતાં નથી, પરંતુ ઘણાં પ્રાણીઓના કુદરતી નિવાસ ફૂર કરીએ
છીએ. પર્યાવરણીય સંતુલન ખોરવાય છે. તેની ઘણી ફૂરગામી (લાંબા ગાળાની)
હાનિકારક અસરો સમગ્ર જીવસૂચિ પર સર્જાય છે. કારખાનાંઓ પ્રદૂષણમાં વધારો કરે
છે અને પ્રદૂષણ નિયંત્રિત કરતાં વૃક્ષો ફૂર કરાય છે.

પ્રશ્ન 7. તમારા સ્થાનિક વિસ્તારમાં લીલોતરી બનાવી રાખવા માટે તમે કેવી રીતે યોગદાન આપી શકો છો? તમારા દ્વારા લેવામાં આવનારાં પગલાંની યાદી તૈયાર કરો.

ઉત્તર :

સ્થાનિક વિસ્તારમાં લીલોતરી બનાવી રાખવા માટેના પગલાંની યાદી :

(1) સ્થાનિક વિસ્તારમાં વધુ ને વધુ વૃક્ષો ઉગાડીશું. (2) રોપેલા છોડની જગતવણી અને તેને પૂરતું પાણી પૂરું પાડીશું. (3) સ્થાનિક લોકોને વૃક્ષોના ફાયદાઓની માહિતી આપીશું. (4) જન્મદિવસે ઉંમરના વર્ષની સંખ્યા જેટલા છોડ રોપી અને તેની સંભાળના શપથ લઈશું. (5) વૃક્ષો કાપવાના ગેરફાયદાની માહિતી આપીશું. (6) માત્ર વૃક્ષોની ડાળી જ કાપવામાં આવે અને સમગ્ર વૃક્ષ કપાતાં અટકાવવાની જવાબદારી લઈશું.

પ્રશ્ન 8. વનનાભૂદીના કારણે વરસાદમાં ઘટાડો કેવી રીતે આવ્યો છે? સમજાવો.

ઉત્તર :

વનસ્પતિઓ પર્યાવરણમાં જલચકને જાળવી રાખવા માટેના મુખ્ય એકમ છે. વનનાભૂદીથી વનસ્પતિઓ વડે પાણીનું શોષણ, બાધ્યકૃપે ઉત્સર્જન બંધ થતું જાય છે. વાતાવરણમાં યોગ્ય પ્રમાણમાં બાધ્ય એકત્ર થતી નથી, બાધ્ય ઠંડી પડવા માટેની સ્થિતિ સર્જાતી નથી. વરસાદી પવનોને રોકવા માટે વૃક્ષો ન હોવાથી વરસાદમાં ઘટાડો આવ્યો છે.

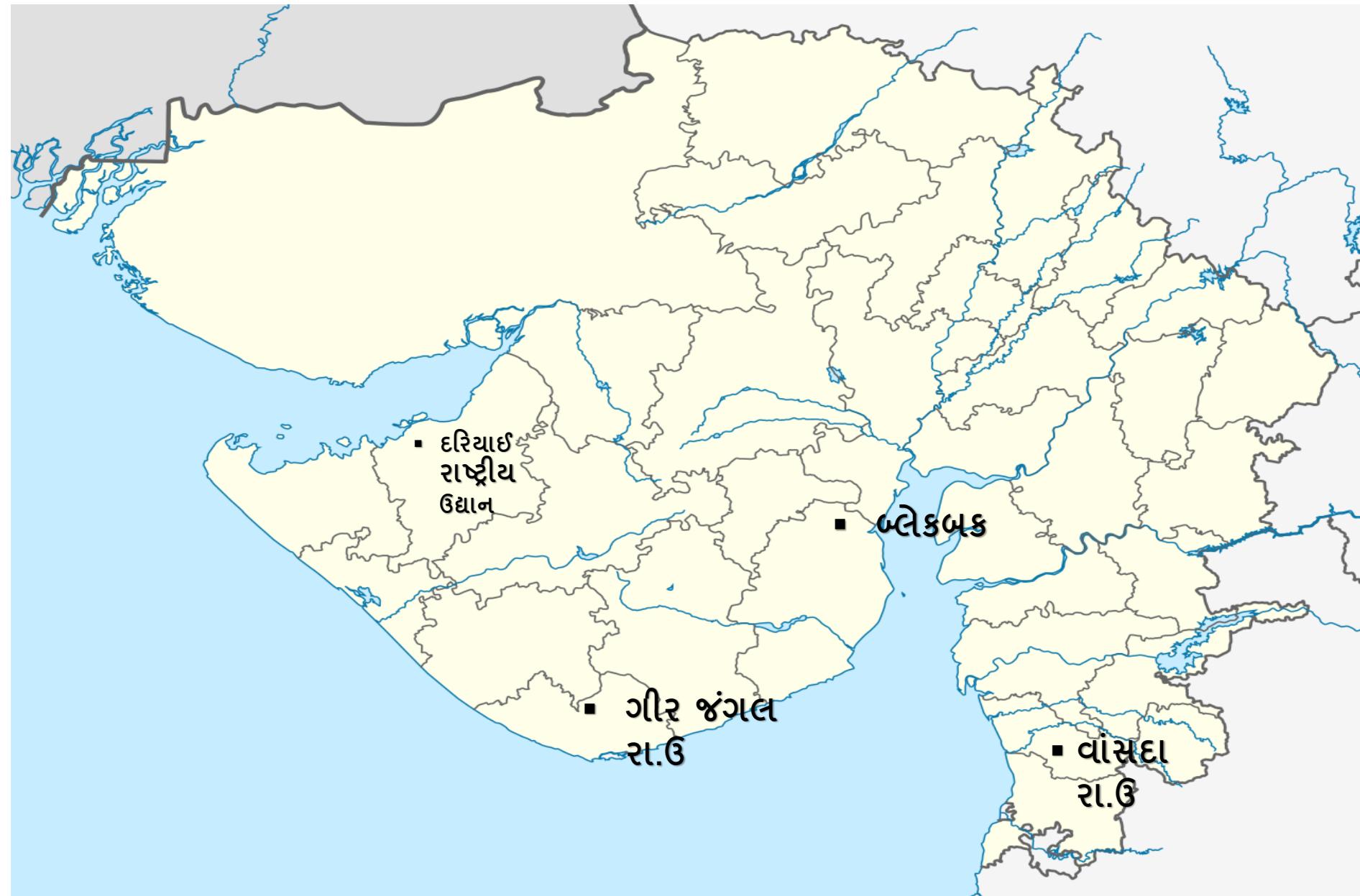
પ્રશ્ન 9. તમારા રાજ્યમાં આવેલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની માહિતી એકત્રિત કરો તથા ભારતના નકશામાં તેના સ્થાનને ઓળખો અને દર્શાવો.

ઉત્તર :

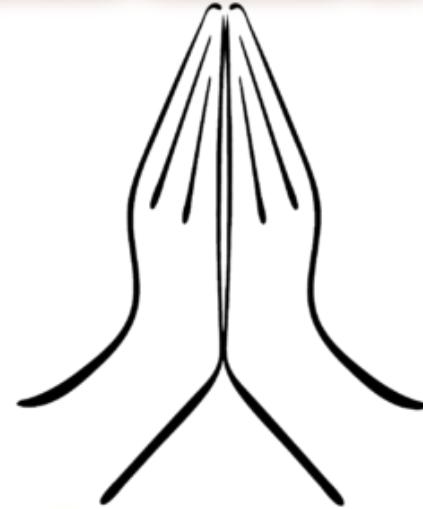
ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની સંખ્યા 4 છે.

- (1) ગીર જંગલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન (સૌરાષ્ટ્ર) એશિયાઈ સિંહની વસતિ ધરાવતો સુપ્રસિદ્ધ વિસ્તાર છે.
- (2) બ્લેકબક (કાળિયાર) રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન ભાવનગર જિલ્લામાં વેળાવદરમાં આવેલું છે. કાળિયારની ખૂબ વસતિ ધરાવે છે.

- (3) વાંસદા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન વલસાડ જિલ્લામાં સંગ વિસ્તાર નજુક
આવેલું. છ. ત્યાં નાશઃપ્રાય જાતિ પેઇન્ટેડ ડેડકો જોવા મળે છે..
- (4) દરિયાઈ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન (જામનગર નજુક) સમૃદ્ધ પરવાળાં,
દરિયાઈ લીલ અને મેંગરુવ વિવિધતા માટે જાણીતા છે..

THANKS

FOR WATCHING